Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

Володимир Січинський

Вежа і дім Корнякта у Львові.

(V. Sičynskyj — La tour et la maison de Corgnacte à Léopol)

Les plus précieux et les plus anciens des monuments de l'architecture Renaissance de la ville de Léopol — la tour et la maison de Corgnacte marquent une étape importante dans l'histoire de l'architecture ukrainienne, quand, de Léopol, la Ranaissance italienne s'est répandue dans toute l'Ukraine.

La tour-clocher près de l'Église (Bratska) de la Mort de la très sainte Mère de Dieu a été bâtie en 1572 — 1578. Elle est une fondation d'un membre de la Confrérie Léopolienne (Stauropygie) — Constantin Corgnacte. L'étage supérieur et la coupole sont construits en 1695. Les gravures de 1591, 1609, 1617, 1638, 1696, 1697 et 1759 rendent possible de se représenter l'aspect originaire et le recouvrage de la tour.

L'analyse comparative du style du bâtiment révèle que la composition générale rappelle beaucoup le Campanile della Madonna dell' Orto et le Campanile S. Stephano à Vénise, tandis que les détails (les profils des corniches etc) sont de l'ordre ionien en caractère du style de Palladio, peut être, suivant le manuel A. Pudrea Palladio, Ignattro libri dell' architettura, Venetia 1570. De même l'auteur de la tour Corgnacte, l'architecte Pietro di Barbona (mort en 1588 à Léopol) était originaire de la région de Pavie de la République vénitienne. C'est ainsi que la tour de Corgnacte à Léopol devient un des modèles de l' influence vénitienne assez remarquable dans des diverses branches de l'art Renaissance de l'Ukraine. D'ailleurs les formes de la tour assez originales, pures et à dessein tout simples rendent ce bâtiment un des plus beaux parmi les édifices de la Renaissance non seulement de Léopol mais aussi de tout l'Orient d'Europe, comme l'ont dejà dit beaucoup d'écrivains.

La maison de Corgnacte, le plus remarquable bâtiment de la Grand' place de Léopol, bâtie en 1573—1580, a appartenu plus tard

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

au roi Jean III Sobieski, et c'est alors qu'elle a reçu les sculptures baroques au-dessus de l'attique. Le plan du bâtiment — type Palazzo Madonna à Rome, les façades — en caractère Palazzo Avignonensi et Palazzo Pecora à Montepulciano.

L'origine donc du motif architectural de la maison de Corgnacte indique la Toscane et l'Italie du Nord, et c'est pourquoi qu'il ne faut pas regarder (comme le faisait Łoziński) Pietro Barboni comme l'auteur de cette maison, mais plutôt son aide Paolo Romano.

З памяток архитектури старого Львова найбільш цінними для історії української архитектури є будови доби ренесансу. Правда, в столиці Галицької України збереглися і старші памятки, але не в чистому своєму вигляді. І так з доби византійської і романської залишилися лише деякі фрагментарні частини, з доби готики — памятки значно перебудовані або знов таки лише фрагменти.

Серед львівських ренесансових памяток визначне, якщо не виключне місце займають згадані в заголовку будови. Цінність їх полягає в тому, що є найстаршими ренесансовими будовами міста Львова, звідки поширюється ренесансове мистецтво по цілій Україні. Обєднує сі будови не тільки час їх повстання, а також і спільний фундатор. Нарешті, вежа і дім Корнякта знаменують собою певні мистецькі й загалом культурні течії, що відогравали на Західній Україні велику ролю, хоч ще й досі не тільки не знайшли справжньої оцінки, але навіть не були завважені.

Звертаємо спеціяльну увагу передовсім на Корняктівську вежу-дзвіницю — сей шедевр будівельної умілости доби ренесансу не тільки Львова, але й цілої Східньої Европи. Любителі старовини, мистці, а то й дослідники писали про неї з захопленням, не жалуючи похвальних слів, надхнених висловів, але глибших і систематичних студій ще не маємо; зокрема не переведена стилістична аналіза архитектурних форм, в належній мірі не висвітлена провенієнція будови, а те, що намічено в формі гіпотез, не завжди має тверді підстави.

Цінність дотеперішньої літератури про вежу й дім Корнякта у Львові полягає найперше в розробленню історії будов. У сьому відношенню можемо відмітити праці Д. Зубрицького

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

І. Ходинецького, І. Шараневича, В. Лозинського, І. С. Зубрицького, Б. Януша і М. Голубця.

Історія Корняктівської вежі досить складна, неспокійна, повна ріжних пригод і катастроф. Заложення її припадає ще на 60-ті роки XVI ст. Знаємо, що в 1564 р. члени Успенського братства у Львові почали будувати біля щойно побудованої (первісної) Братської чи т. зв. „Волоської" церкви св. Успення Пресв. Богородиці — вежу або „кимвалицю". Згідно з літописом львівського братства, зложеним Денисом Зубрицьким[1]), старий братчик Давид Тома Русин дарував на будову вежі 3.500 зол. Називають також інших братчиків — Демида Красовського і Тому Волоса, що прислужилися своїм коштом до побудування вежі. Братство також зверталося до молдавського воєводи Олександра за допомогою, але, як свідчить лист воєводи з дня 15 вересня 1564 р.[2]), він в сьому відмовив „за єже имами другоє дѣло грижати", обіцюючи одначе поміч в будучому. Будівничим вежі був Фелікс Трембич, котрий довів її до другого поверху.

В р. 1568, як то свідчать тогочасні судові акти, Давид Русин згодив іншого майстра — Петра Красовського до закінчення вежі. В слідуючому році завішено вже дзвін під іменем „Олександер"[3]). Але в 1570 р. вежа, не доведена до кінця, завалилася — через непевність фундаменту. Її фундатор — Давид Тома Русин, на звістку про руїну вежі, вмер. Спричинився до руїни вежі мабуть перший архитект, що дав непевний фундамент, а не П. Красовський, що її лише докінчував. Се видно хоч би з того факту, що тому ж Красовському пізнійше доручили були побудувати знамениту Трьохсвятительську каплицю при Братській церкві, яку він закінчив у 1590 р.

З року 1571 маємо звістки, що Братська церква погоріла разом зі всіма будовами на Руській вулиці. Відомо, що в 1571 р. був завішений дзвін, дарований кн. Корецьким, з написом „Туть звунь даль уляти князь Корецькии Пану Богу къ чті и хвалѣ Божого ѢАФОА" [себто 1571 р.][4]). Сей дзвін перетоплено в 1855 р.

---

[1]) Денисъ Зубрицкій, Лѣтопись Львовскаго Ставропигійскаго Братства. Львів 1926, ст. 11.

[2]) Юбилейное Изданіе въ память 300-лѣтняго основанія Львовского Ставропигійского Братства, т. І. Львів 1886, док. XVIII, ст. ѥ.

[3]) Юбилейное Изданіе, ст. 8, прим. 10.

[4]) Там само, ст. 19, прим. 4.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

Вежу почали будувати наново в 1572 р. коштом братчика Константина Корнякта[1]), а закінчили щойно в 1578 р.[2]), а може й дещо пізнійше.

Константин Корнякт, по походженню Грек із Крети, народився у 1517 р., був довший час у Молдавії як високий урядовець при молдавському воєводі Олександрі, а в р. 1563 переселився до Львова, де займався торговлею. Про нього відомо, що був діяльним і впливовим членом львівського браства та загалом належав до української частини львівського міщантства. Помер в 1603 р. на 86 році життя[3]) і був похований у Братській церкві. В Ставропигії зберігся його портрет. Латинський підпис під портретом зясовує нам м. ін. походження К. Корнякта і дату його смерти. В Братській церкві був також мармуровий памятник К. Корняктови з його гербом, але в р. 1837 цілий памятник розбили для вистелення підлоги церкви.

В 1576 р., підчас будови вежі, сталася пожежа, яка знищила головну церкву св. Успення.

В хроніці Зіморовича під роком 1578 читаємо про Корняктівську вежу таке: „Константин Корнякт вежу руську, піраміді подібну, способом йонським, коштом не малим — бо по середині будування упала — до кінця допровадив, а крім сього дзвоном крицевим голосною вчинив"[4]). Сей найбільший дзвін, на імя „Кирило", зберігся й до нині, але в перетопленому вигляді. Одначе будова дзвіниці докінчувалася і в пізнійші роки. Відомо наприклад, що заходами К. Корнякта король Степан Баторій видав грамоту до уряду міста Львова, датовану у Вильні днем 28 травня 1580 р., в котрій забороняє перешкоджати в будові Братської церкви і дзвіниці. Про сю останню говориться: „turrim sive campanile... quod penes dictam ecclesiam aedificatum"[5]).

Творцем вежі вважають Петра з Барбони, що іноді працював на спілку з Павлом Домінічі Римлянином (Paolo Romano).

Власне сі два архитекти були найвизначнійшими майстрами доби ренесансу у Львові.

---

[1]) J. B. Zimorowicz, Pisma do dziejów Lwowa odnoszące się. Lwów 1899, ст. 133.

[2]) Д. Зубрицкій, Лѣтопись... ст. 11.

[3]) Юбил. Изд., ст. 10.

[4]) J. B. Zimorowicz, Pisma do dziejów Lwowa... ст. 139.

[5]) Грамота короля, Юбил. Изд., т. I, ст. f. W. Łoziński, Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie XVI i XVII w. Львів 1912.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

Міські акти іменують Петра Барбону — Pietro di Barbona, Petrus Borbon, Barbon Italus Murator[1]). Прозивали його у Львові також „Пудлем", мабуть тому, що мав велике кучеряве волосся. Коли прибув до Львова, невідомо. Саме призвище вказує, що походив із Барбони в падуанській окрузі, себто з венецької республики. Лозінський припускає, що до львівського цеху мулярів Петро Барбона не належав[2]). Чи не першу звістку маємо про сього майстра з 1568 р. у реєстрі видатків на будову замку в Неполомуках, де „майстер Петро" прикрасив деякі частини будови. Хоч треба мати на увазі, що львівські акти кінця XVI ст. згадують аж чотирьох майстрів — Петрів.

Відомо, що Петро Барбона виконував на спілку з Павлом Римлянином якісь праці у Вірменській катедрі у Львові, правдоподібно робили вони аркаду перед катедрою та інші ренесансові додатки сієї византійсько-готичної будови. Маємо також звістку, що Петро Барбона з тим же спільником купує в 1587 р. будинок у Львові[3]).

Петро Барбона помер у Львові в 1588 р. у власному будинку на Краківській вулиці. У своєму заповіті з тогож року у вступі говорить, що мав спілку (coniunctam societatem) з Павлом Римлянином у будівельних підприємствах (ex parte communi artificii et laboris) і що отримав у цілости свою половину, але що Павлови належиться до цілої половини ще 74 зол., котрі в присутности свідків сплачує, а присутний при акті Павло його квітує. Далі, в заповіті говорить, що спільно з Павлом Римлянином копав камінь (conduxisse montem) в добрах львівського старости Миколи Гербурта і чинш за перший рік виужитковування каменолому вирівнав; разом з Павлом і коштом Томаша Альберті будував криницю (structuram fontannae), а наприкінці перераховує, хто йому винен гроші, і між тими вказує на Константина Корнякта, котрий винен йому „70 фл. а навіть і більше (florenos 70 et plus"[4]). Важно відмітити, що всі праці у львівському братстві по смерти Петра Барбони переняв на себе Павло Римлянин. Зі школи Петра Барбони вийшов не тільки Павло Римлянин, але також і інший визначний львівський майстер — Амвросій Прихильний.

---

[1]) Acta Consul. з р. 1586, XII, ст. 363. За Лозінським, ст. 40.
[2]) W. Łoziński, Sztuka Lwowska w XVI i XVII wieku. Львів 1898, ст.44.
[3]) Acta Consul. з р. 1587, XII, ст. 993. За Лозінським, ст. 40.
[4]) Liber Testamentorum, t. V, ст. 104 — 107. За Лозінським, ст. 45.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

На підставі згадки про борг Константина Корнякта та спілки з Павлом Римлянином — Лозінський приходить до здогаду, що саме Петро Барбона побудував вежу і дім Корнякта. І дійсно, трудно припустити, щоби сі найвизначнійші ренесансові будови Львова міг побудувати хтось інший крім сих двох названих майстрів — П. Барбони і П. Римлянина.

Стилістична аналіза будов, яку ми переведемо низше, також підтвердить думку, що творцем сих будов, особливо вежі, був саме Петро Барбона, що походив зі школи венецьких майстрів чи їм споріднених.

Дорогоцінним матеріялом для зясування первісного вигляду й первісних частин Корняктівської вежі служать печатки львівського братства і ґравюри міста Львова та самої вежі XVII ст. До таких відомих досі трьох зображень добавляємо ще чотири інші, які ми знайшли серед українських ґравюр.

Найдавнійше зображення Корняктівської вежі маємо на печатці львівського братства з 1591 р.[1]) [рис. 1], де вежа зарисована двохповерховою (партер і два поверхи) з перекриттям „піраміді подібним", як се говорить хроніка Зіморовича під р. 1578[2]). Знаємо також, що накриття вежі було бляшане[3]). Значить, вигляд вежі тут представлено з часів закінчення будови, себто 1578 р.

Інший рисунок вежі маємо на друкарському знаку чи гербі львівського братства початку XVII ст., який вперше здибаємо у виданню братської друкарні „О воспитанію чадъ", Львів 1609 р. Се останнє зображення подібної форми до попередньої печатки 1591 р. (рис. 1, 2), але на рисунку 1609 р. (рис. 2) виразно зарисовано ступіньчасто пірамідальне (двохярусне) перекриття.

Поміж рр. 1591—1614 не було мабуть більшої будівельної праці, хіба що в рр. 1605—1607 і 1612 направляли дах вежі[4]).

В році 1616 велика пожежа Львова нищить також і Корняктівську вежу. Зіморович, описуючи пожежу, говорить, що „руська вежа", крита циновою бляхою, топилася і краплями падала до долу. Одначе велика шкода була заподіяна лише перекриттю вежі, яке і направлено в томуж 1616 році коштом „пана Корнякта", який дарував на сю ціль 100 золотих. З приводу сієї

---

[1]) Юбил. Изд., таб. XIII.

[2]) В ориг.: „pyramidi conformem" (J. B. Zimorowicz, Pisma... ст. 139).

[3]) Юбил. Изд., ст. 15.

[4]) Там само, ст. 15, прим. 7. Реєстр видатків братства.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

праці в реєстрах братства згадуються видатки не тільки на „бляху, тертиці, гонтові цвяхи з Ярослава", але також „платви" — що власне вказує на значне пошкодження перекриття вежі деревляної конструкції. Вязання на дзвіниці і побиття даху бляхою виконував тесля Мартин, за що дістав 8 золотих [1]).

Правдоподібно сей вигляд вежі по направі 1616 р. ми бачимо на відомій гравюрі міста Львова 1617 року, що її виконував італійський інженір Аврелій Пассароті, репродукованій на мідеритині у знаменитому виданню Бравна і Гогенберга „Civitates

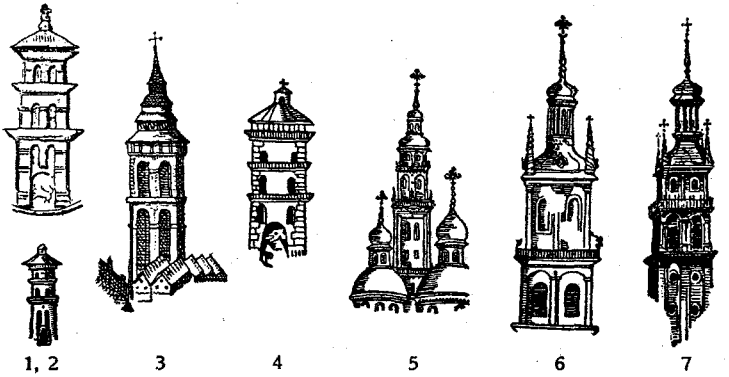

1, 2 3 4 5 6 7

Рисунки вежі Корнякта зі старих гравюр: 1) з печатки львівського братства 1591 р., 2) на гербі (друкарському знаку) братства видання 1609 р., 3) з гравюри міста Львова 1617 р., 4) з дереворитного гербу братства, вид. 1638 р., 5) з дереворитy Н. Зубрицького 1696 р., 6) з дереворитy Н. Зубрицького 1697 р., 7) з мідериту Івана Филиповича 1799 р.

orbis terrarum" (Coloniae 1617, том VI, після стор. 49) [2]). На сій гравюрі Корняктівська вежа змальована досить докладно (рис 3) і, розуміється, красше ніж примітивні рисунки вежі на братських печатках 1591 і 1609 рр. або на дереворитi в „Антольогіоні", друкованім у Львові 1638 р. (рис. 4).

Перекриття вежі на мідериті 1617 р. (рис. 3) інтересне тим, що дає типову форму перекриття старих деревляних веж-дзвіниць і церков, поширених у свій час на Україні, особливо в західній її частині, а тепер збережених в архаїчних формах на Бойківщині [3]). Не зайве відмітити, що таке ступіньчасто-пірамідальне

[1]) Юбил. Изд. ст. 15, прим. 7.

[2]) Сим рідким виданням автор користувався в університетській бібліотеці Праги. Там же і виконав він копію деталі Корняктівської вежі (рис. 3).

[3]) Див. спец. розвідку автора „Бойківське будівництво", Львів 1927.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

перекриття веж відоме було в центральній Европі, як се, наприклад, свідчить перекриття т. зв. „Зеленої брами“ (Zelená bráma) в Пардубицях у Чехії [1]).

Дня 21 травня 1630 р. в 4 год. ночі — як кажуть рахункові книжки львівського братства [2]) — „громъ срогий ударилъ тужъ надъ звонами, въ муръ звоничный полночной стороны, тамъ запалилъ посредъ муру ганкры древеныи, а кудабъ: того не знати; толко третого дня дымъ постерегши, тамъ муръ выламавши жератокъ уголя добыто, и водою угашено“. Той же грім ударив у Святоуспенську церкву і попсував образи. Але ушкодження скоро були направлені, так що в слідуючому році дня 16 січня посвячено Успенську церкву після її майже 40-літньої будови. На сю врочистість приїхав з Києва Петро Могила і привіз зі собою київський хор. З рахунків братства довідуємося, що київським „спѣвакомъ, которые докучали о нагороду за спѣваніє, далемъ зл. 4“ [3]).

З листа братства до молдавського господаря, з дня 29 березня 1642 р., довідуємося, що братство має „пилную потребу до побитя церкви“ бляхою, „а шкоду великую терпитъ склепеня отъ непобитя“... „Также тыжъ и вежа звонници презъ погнитя вязаня подъ побитємъ верху, близка єстъ ку шкодѣ“. Тому братство просить молдавського господаря пожертвувати гроші на побиття бляхою церкви й вежі. Яка відповідь була господаря і які праці були виконані у вежі, не знаємо.

Підчас облоги Львова Б. Хмельницьким в 1648 р. вежа, правдоподібно, була трохи ушкоджена. Знаємо, що дах вежі направлявся в 1665 р. Збереглася львівська гравюра облоги Львова 1648 р., але зображено тут Корняктівську вежу, як і більшість будов, досить фантастично [4]).

У вересні 1672 р., підчас облоги Львова Турками й гетьм. Петром Дорошенком, вежа була попсована гарматним вогнем, пізнійше горить вежа у третє. В такому стані була вона аж до року 1695.

На зборах братства 17 травня 1695 р. вирішено через „значну руїну старожитньої Корняктівської вежі“ — її репарувати „вед-

---

[1]) Sedlacek, Hrady a zamky, I. ст. 18.

[2]) Юбил. Изд. ст. 16.

[3]) Там. само, ст. 16, прим. 4, ст. пд, док. CXIV.

[4]) Фотографія з гравюри переховується в Історичному Музею міста Львова. Сю гравюру виконав Андрій Недбалович у 1703 р. з сучасного малюнку, який не зберігся.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

люг абрісу" королівського будівничого Італійця Петра Бебера? Оригінал контракту братства з архитектом і рахунок видатків на закупно матеріялу — а саме золота на хрест — був у архіві Ставропигії [1]). Як свідчать сі документи, стару бляху з Корняктівської вежі відправлено возами „на Украину" і там заміняно на нову, вагою 80 сотнарів [2]).

У 1695 р. не тільки ремонтовано вежу, але надбудовано з цегли цілий поверх, увінчаний бароковою двохярусною банею. В такому вигляді бачимо її на двох дереворитах знаменитого українського гравера Никодима Зубрицького (1688—1724), що працював у Львові в рр. 1691—1702, а пізнійше в Почаєві, Києві й Чернигові. Н. Зубрицький зарисував вежу на дереворіті „Успеніє Пречистої Богородиці" на відворотній сторінці титулу „Учительного Євангелія", виданого в Уневі в 1696 р. (рис. 5) і на дереворіті 1697 р. тої самої назви в „Служебнику", виданім у Львові в 1712 р. (рис. 6) [3]).

У двох сих дереворитах бачимо значні ріжниці, а саме рисунок бані вежі 1696 р. (рис. 5) не має чотирьох обелісків на рогах вежі і сама форма бані відмінна від дереворіту 1697 р. (рис. 6). Але опис пожежі 1779 р. ясно говорить про три обеліски („кольонки" чи „вежечки"), які звалилися з вежі; також мідерит 1759 р. (рис. 7) зображує вежу подібної форми до дереворіту Н. Зубрицького 1697 р. Отже дереворит Зубрицького 1696 р. (рис. 5) передає форми вежі лише в загальних, схематичних формах і з певними довільними змінами. Се цілком природно бачити саме в гравюрах Н. Зубрицького, котрий, беручи архитектурні мотиви з українських памяток, любив витворювати свою фантастичну атхитектуру, що завжди мала своєрідні риси українського стилю, хоч не виключене, що дереворит Н. Зубрицького у виданню 1696 р. (рис. 5) був виконаний ранійш як проєкт (чи по проєкту) перебудови. Дереворит тогож гравера 1697 р. (рис. 6) всетаки треба вважати досить точною зарисовкою вежі, що виходить уже з порівнання з іншою гравюрою 1759 р.

Ся остання гравюра-мідерит гравера Івана Филиповича уміщена в заголовку „Служебника", друкованого у Львові в 1759 р. На ній докладно зображено цілу Братську церкву і Корняктівську вежу (рис. 7). Видатний львівський мідеритник Іван Филипович працював коло 1745—1763 р. і виконав крім

[1]) Юбил. Изд., ст. 16, прим. 7.

[2]) Юбил. Изд.

[3]) В. Січинський, Архитектура в стародруках. Л. 1925, т. XIX, ст. 16—17.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

цілого ряду ілюстрацій і портретів також архитектурні зарисовки, як напр. внутрішній вигляд книгозбірні Залуських. Одна його гравюра є м. і н. в бердичівському виданню 1767 р.: „Ozdoba y obrona ukraińskich kraiów“ [1]).

Підчас облоги Львова Шведами дня 28 серпня 1704 р. стрілянинoю був пошкоджений середній дзвін, котрий перетопив львівсьий людвисар Петро за ціну 324 зл. Інший дзвін був вилитий в 1656 р. теж львівським людвисарем Андрієм Франке [2]).

В 1779 р. пожежа знову нищить Братську церкву й вежу. Згідно з „реляціями“, які описують цілу подію, виходить, що пожежа повстала від грому, котрий дня 23 квітня вдарив у середину бані вежі, від чого ціла баня згоріла, найбільший дзвін „Кирило“ (1578 р.) стопився, а „крыша, розогненная жарко, спадала на долъ вразъ съ колюмнами“ [3]). Далі докладно описується три „вежечки“ чи „колюмни“ (очевидно наріжні обеліски коло бані), як вони падали і які заподіяли шкоди. Одна з „вежечок“ упала на ставропигіяльну будову й запалила бібліотеку „грецьких, руських і латинських книг“. Братство з нагоди пожежі писало до митрополита, що протягом трьох годин згоріла „оздоба міста і святинь у ньому“; шкоду оцінювано на 300.000 зол. Але фактичне ушкодження вежі не було вже таке велике. Власне згоріла лише баня.

На зборах Ставропигії 1780 р. постановлено реставрувати вежу. Найперше покрито вежу провізоричним накриттям, а в р. 1784 перетоплено дзвін „Кирило“; перетопив його львівський людвисар Теодор Полянський. Баню відновлено щойно в рр. 1792—1795, як свідчить надпис на бані вежі, під доглядом державного архитекта фон-Круса (von Cruss) за ціну 4.200 зол. Сей архитект старався привернути вежі давній вигляд після перебудови П. Бебера 1695 р. Оскільки можна судити по гравюрах Н. Зубрицького та І. Филиповича (рис. 6—7) ріжниця всетаки є значна: трохи відмінна форма бані над ліхтарем і особливо маківка, інші вікна в ліхтарі та іншої форми обеліски [4]). В середині бу-

---

[1]) П. Попов, Матеріяли до словн. укр. граверів, Київ 1926. ст. 123.

[2]) Юбил. Изд., ст. 18, прим. 3.

[3]) Юбил. Изд., ст. 18.

[4]) Відоме ще „відтворення“ первісного перекриття вежі Корнякта до пожежі 1779 року, вперше опубліковане у „Przyjaciel-y Ludu“ за 1837 р. і в праці Sas-Zubrzyck-ого „Utwór kształtu“ (Краків 1915, II). Одначе сей рисунок є в великій мірі довільний

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

дови ремонт не був переведений якслід і в такому стані вона доховалася й до нині.

З недавніх репарацій відомо, що в 1842 р. були пробиті двері з вівтарної апсиди Братської церкви до вежі (див. плян табл. I). Ремонтували вежу також в 1878 р. коштом 10.957 фл.

Плян дзвіниці квадратовий (табл. I), розміром 5.16 мет., грубість мурів при землі 2.6 до 3.2 мет. Висота партеру від цоколя до першого гзимсу 14.5 м. Висота першого поверху — 16.20 м., другого (де були дзвони) — 9.90 м. і третього — 7.85 м. Баня з підбанником маківки (ліхтарем) — 11.55 м., хрест — 5.70 м. Висота цілої вежі до хреста 60.15 м., з хрестом — 65.85 м. [1]). Отже розмір вежі досить великий, але через те, що вежа побудована під горою (т. зв. Губернаторські вали під Замковою горою) — не робить враження дуже високої. Матеріял будови — тесаний камінь. Надбудова 1695 р. зложена з цегли і зверху отинкована.

Первісні частини вежі XVI ст., що складаються з партеру і двох поверхів (табл. I і II), мають незвичайно чітку і ясну композиційну цілість. Кожний поверх у повисному напрямку поділяється трьома пілястрами, поміж котрими заглиблюються ніші, у горі перекриті глухими арками. Бічні наріжні пілястри значно ширші від середніх, підкреслюючи тим тягаровий розподіл тектонічну рівновагу, підчас коли роля середніх пілястрів більше декоративна. Крім того в партері сі пілястри найширші, а в горішному поверсі найтонші і найлекші. Тому поруч з конструктивною льоґічністю досягнено мальовничої ріжноманітности в ритмічній повторности архитектурного мотиву. Низша частина — партер, як основа й підстава цілої будови, є низька, широка, в могутніх і монументальних формах, з грубими і простими гзимсами й пасками (табл. I і III). Перший поверх, найвисший з більш елєгантними формами, розвиненою профільовкою деталів і широкими нішами, яких площа облегчена трьома ярусами (поверхами) вікон. Нарешті другий поверх зовсім легкий зі здрібнілими гзимсами і прикрасами та широкими вікнами - голосниками.

Сей ритмічний вислів і гармонія форм чисто ренесансового льоґічного, упорядкованого думання найшли у Корняктівській вежі найкрасше втілення і, можна сказати, найвисше досягнення. Після сієї будови ніякий інший архитектурний твір ренесансо-

[1]) І. С. Зубрицкій, Техническій очеркъ Ставропигійской церкви въ Львовѣ. Юбил. Изд. II, ст. 4.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

вого Львова не може порівнатися такою чистотою і вишуканою простотою форм. Не приходиться вже казати, що надбудова Корняктівської вежі кінця XVII ст. (табл. I) своєю безпокійною, претенсійною, несуцільною формою порушує самозаглиблену, викінчену величавість і математичну ясність композиції первісного ренесансового твору [1]).

Щодо переведення порівнуючої стилістичної аналізи будови, то таку спробу зробив лише Лозінський. Він вказував, що ніби Корняктівська вежа нагадує вежу San Spirito в Римі, яку, мовляв, Буркгардт називає „найшляхотнійшою вежею відродження" [2]). Найперше думка Буркгардта подана Лозінським не точно, бо сей німецький дослідник пише: „Цегляна вежа S. Spirito в Римі... є можливо(!) найшляхотнійшою вежею (vielleicht der edelste Thurm) раннього (підкреслення наше — В. С.) ренесансу" [3]). По друге, вежа при S. Spirito в Римі побудована в 1538 р. [4]) не має більшої подібности з Корняктівською вежею у Львові крім хіба того, що має по три пілястри, та й то дорійського ордену.

Нам пощастило знайти дві інші вежі, але в іншому мистецькому осередку, які дають значно більші подібности до нашої вежі та можливо стали для неї за первовзір, а саме — Campanile della Madonna dell'Orto і дзвіниця S. Stefano у Венеції. Найбільшу схожість дає перша вежа-дзвіниця, побудована в самому початку XVI ст. [5]). Тут подаємо рисунок кампанілі dell' Orto (табл. II), викреслений в ортогональних проєкціях з деталями профільовки [6]). Як бачимо, подібність з Корняктівською вежею (табл. I) є значно більша, як із дзвіницею S. Spirito в Римі, але всетаки ся подібність з нашою вежею є лише в загальній ідеї і композиції, тоді як пропорції, архитектурні форми й деталі

[1]) Іншого погляду є Лозінський і Ч. Тульє (C. Thullie, O kościołach lwowskich z czasów odrodzenia, Lwów 1913, ст. 12); для них Корняктівська вежа лише з добудовою кінця XVII ст. становить закінчену, гармонійну цілість!..

[2]) W. Łoziński, Sztuka Lwowska, ст. 47.

[3]) I. Burckhardt, Geschichte der Renaissance in Italien. Stuttgart 1878, ст. 142. Сю саму неточність Лозінського повторив і проф. Д. Антонович, Скорочений курс історії українського мистецтва. Прага 1923, ст. 77.

[4]) Fr. Reyer, Die Renaissance-Architektur Italiens. Leipzig 1870, ст. 4, Taf. 5. Enciclopedia Italiana, T. VIII, 1930, ст. 592.

[5]) P. Paoletti di Osvaldo, L'architektura e la scultura del rinascimento in Venezia. Venezia 1893, I, текст ст. 277, атляс II, т. 107; Durm, Die Baukunst der Renaissance in Italien. Stuttgart 1903, ст. 420—421.

[6]) F. Zanotto, Le Fabbriche ei Monumenti Cospieni di Venezia. Venezia 1858, т. II, 182—183.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

Корняктівської вежі є зовсім відмінні, опрацьовані самостійно та скомпоновані безсумнівно з більшим відчуттям пропорції і гармонії та дають красше враження суцільного монументалізму. Тому мають рацію ті дослідники, що вважають Корняктівську вежу найрасшою вежею на цілому Сході Европи, чи як пишуть польські дослідники, „найкрасшою вежею на польських землях".

Закінченя венецьких веж-дзвіниць є зовсім відмінне від нашої вежі. На кампанілі S. Stefano найвисший поверх закінчується восьмикутною формою і стіжковим дахом, на кампанілі dell'Orto — півокруглою банею. Ся остання залишилася в свому первісному вигляді, як се свідчить гравюра Венеції 1593 р. з зарисованою кампанілею dell'Orto [1]). Деталі кампанілі dell'Orto (табл. II, літ. А—Н) не дають анальогій до Корняктівської вежі. А саме, наша вежа від основи аж до гори виведена дійсно „йонським способом" — як се говорить хроніка Зіморовича, себто всі пропорції, профільовка, гзимси, паски — в йонському ордені чи штибі. Правда, в гзимсах 1 і 2 поверху є деякі примішки коринтського ордену, але незначні. Сей йонський орден у Корняктівській вежі виступає, розуміється, не в чистих клясичних формах — як взагалі у всіх будовах раннього і спілого ренесансу. В нашій будові відбилася найскорше „палядіянська" відміна ренесансового мистецтва (т. зв. стиль Палядія). Се випливає вже з порівнання деталів відомого підручника архитектури Палядія, виданого в Венеції в 1570 р., у свій час поширеного в цілій Европі. Вкажемо, наприклад, на деякі деталі Корняктівської вежі (табл. II, літ. А, В, С), що мають анальогії з деталями і характером профільовки у Палядія [2]). З істнуючих будов Палядія можемо також вказати на Palazzo Chiericati (Museo Civico [3]), де є подібна профільовка до гзимсу 2-го поверху Корняктівської вежі. Загалом стиль Палядія в нашій будові відбився найбільше — монументальні але не надто тяжкі маси, математична точність і ясність композиції, сувора й вишукана простота форм, уживання аркад, брак зайвих оздоб і додатків.

Не виключено, що будівничий Корняктівської вежі міг користатися підручником Палядія, що вийшов у 1570 р. в Венеції, тим біль-

[1]) G. Braun — F. Hogenbergius, Civitates orbis terrarum, т. I. Coloniae 1593, ст. 43, на гравюрі під чис. 96.

[2]) A. Pudrea Palladio, Ignattro libri dell'architettura, Venetia 1570, част. I, ст. 28, ч. IV, ст. 48. Сим рідким стародруком користувався автор у бібліотеці Мистецько-Промислового Музею у Празі.

[3]) C. Ricci, Baukunst und dekorative Plastik der Hoch-und Spätrenaissance in Italien. Stuttgart 1923, ст. 228.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

ше, що Петро Барбона власне походив із венецької республики.

Цікаво, що стиль Палядія у нас на Україні був досить відомий і улюблений також в пізнійші часи. Свідоцтвом сього може, наприклад, бути відомий палац П. Завадовського в Ляличах на Чернигівщині (1794—1795), що дає значну схожість у пляні, загальній композиції й деталях з будовою Палядія — Villa Rotonda коло Віченци [1]), рисунок котрої (з деякими змінами) вміщений також у підручнику Палядія.

Знову ж надбудова Кортяктівської вежі кінця XVII ст. дуже нагадує дзвіницю-вежу (теж останній поверх) S. Giustina в Падуї [2]).

Не можемо погодитися з твердженням проф. Д. Антоновича, що Корняктівська вежа „таксамо вистилізована як і сама церква (Братська) і органічно з нею сполучена“ [3]). Навпаки, Корняктівська вежа, на зразок італійських кампаніль, стоїть зовсім окремо від церкви, а вхід до неї пробито, як се згадувалось висше, лише в середині XIX ст. Відмінний також стиль — на вежі виразно йонський, тоді як церква виведена в стилю дорійському. Крім сих ріжниць клясичного ордену є ріжниці також загально стилістичні — мистецького напрямку і школи, так що можна цілком певно твердити, що сі дві будови створені ріжними будівничими.

Таким чином, походження архитекта-творця Корняктівської вежі, порівнання з іншими ренесансовими памятниками і нарешті деталі вежі — ведуть нас до венецької республики XVI ст. з її мистецьким центром у Венеції. Ні численні будови Риму, ні розкішне і знане в цілій Европі фльорентійське мистецтво доби ренесансу не дають нам найменшого матеріялу до порівнання не тільки з вежею й домом Корнякта у Львові, але і з іншими архитектурними памятками ренесансового Львова. Се, розуміється, не випадок і не якабудь дрібничка. Звязки поміж Україною й Венецією чи венецькою республикою мали глибші господарські, торговельні, а навіть ідеольогічні підстави. Сі венецькі впливи здибаємо крім архитектури також в українському граверстві, а Корняктівська вежа дає ще один доказ сих культурних звязків [4]).

---

[1]) Див. P. Schubring, Die Kunst der Hoch-Renaissance in Italien. Berlin 1926, ст. 440 — порівн. з підручником Палядія: Ignattro libri dell' architettura, т. II, ст. 17

[2]) W. von Bode, Italien. Berlin 1925, ст. 21.

[3]) Д. Антонович, Скорочений курс історії українського мистецтва, ст. 77.

[4]) Про венецькі мистецькі впливи див. також розвідку автора „Архитектура міста Бардіїва“. Львів 1932.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

Другою будовою архитекта Петра Барбони вважають дім Корнякта у Львові. Ся найвизначнійша будова на львівському Ринку своєю головною фасадою виходить на Ринок ч. 6, а другою фасадою на вул. Бляхарську під числом 10.

Відомо, що в р. 1573 львівський міщанин Мельхіор Газ продав свій старий мурований будинок Константинови Корняктови. На місці старого збуреного будинку, чи може на старій основі партерового дому, побудовано збережену досі палату К. Корнякта. Закінчено будову в р. 1590, про що говорить дата на порталі дому з Бляхарської вулиці (табл. V, в).

В 1604 р. Корнякт подарував свій будинок орденови Босих Кармелітів, які в свою чергу продали його в 1623 р. воєводі Яковови Собіському, від котрого палата перейшла до його сина — польського короля Яна III Собіського. До сього часу належить і значна перебудова палати, коли надбудовано високий бароковий атик з 7 фігурами та акротеріями у формі повязаних дельфінів. Пізнійше палата перейшла у власність родини Ревуцьких, в р. 1804 — Олександра Ходкевича, а в 1816 р. до рук Понінських. Нарешті в р. 1910 львівський магістрат купив будинок разом з бібліотекою, галєрією картин і мебіллю, з чого повстав у 1912 р. Міський Музей, який істнує й досі [1]). В рр. 1910—1912 переводилася грунтовна репарація будинку й „очищування" від пізнійших додатків, щоби привернути йому первісний вигляд. Дальшу реставрацію розпочато в 1930 р. — відбудовуючи наново „по старим зразком" кольонаду знадвору.

Вже плян дому Корнякта (табл. V, а) ясно промовляв за його італійським походженням типу Palazzo Madonna в Римі [2]) [табл. V, в], себто невеликих палаців, скорше провінціяльного характеру. Довгий прохід-коридор вздовж цілої будови поділяє її на дві половини; в глибині коридору з лівого боку — сходи і через коридор входимо на подвіря.

Склепіння партеру дому Корнякта ренесансові й почасти в переходовому характері від готики до ренесансу, але при ремонті будови в 1910 р. були знайдені чисто-готицькі фрагменти — можливо ще від давнійшої будови, з якої перероблено і надбудовано дім Корнякта.

Оброблення головної фасади будинку, що виходить на Ринок, дуже інтересне (табл. IV). Передовсім тут широко ужито рустику, так само як і в більшости інших ренесансових будин-

[1]) М. Голубець, Львів (провідник). Львів 1925, ст. 58—59.

[2]) Durm, Handbuch der Architektur, B. 5, ст. 226.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

ків у Львові. Як вказують польські дослідники [3]), сей спосіб будування різко відріжняє Львів від „інших“ польських міст. Найбільше були поширені рустиковані будови, як відомо, у Фльоренції, але ніхто з львівських архитектів не походив із Фльоренції. Відома була рустика і в Венеції. Зрештою, в пізньому ренесансі рустика була поширена по цілій Европі.

Спокійні і ясні форми партеру і двох поверхів будинку дещо порушуються високим і пишним атиком з богатою оздобою, що походить вже з XVII ст. Партер, як більшість ренесансових будов Італії, має великі площі рустикованого муру, який прорізано лише трьома вікнами. Як портал-вхід так і вікна розположені зовсім не симетрично, але з великим почуттям рівноваги, пропорції та конструктивної льогічности. Портал (табл. V, б) прикрашений парою коринтських кольон, завершених розвиненим балькуванням (антамблементом). Гзимс балькування порталу є простий і мало розвинений, зате пошевка (фриз) поділена на дві частини і низша частина прикрашена різьбою. Ся остання складається з маски льва, що тримає в роті два фестони з гірляндами, які вільно спускаються над вязанням (архитравом); на рогах фриза, на оси кольон, уміщено голови з типовими словянськими рисами обличча чи, як каже Лозінський, „правдиво сарматські маски, повні місцевого характеру“. Вони мають широке обличча, зморщений лоб, піднесені брови, великі спущені на долину вуси, широкі мясисті губи.

Вікна першого і другого поверху обрамовані лиштвами досить простого профілю й завершені трьохкутними фронтончиками (щитами) на коринтських підпорах (консолях). В першому поверсі вздовж цілої будови зроблено балькон на консолях, що дає широку тінь над гзимсом партеру і тим досягає потрібного горизонтального поділу поміж суворим муром партеру та більш ріжноманітною й відкритою формою 1-го і 2-го поверху. Загалом, коли у Корняктівській вежі, цілком природно, панує вертикалізм, то в будинку Корнякта — горизонталізм. Се дало привід Лозінському припускати, що в домі Корнякта відбилися впливи архитектури відомого ренесансового архитекта Віньолі, в працях котрого та його школи переважав горизонталізм. Само собою, що така ознака далеко невистарчаюча. Зрештою, підручник Віньолі з його „клясичними орденами“ був так широко поширений, що впливи його на нашу будову можливі, але для такого рода порівнань

[1]) J. S. Zubrzycki, Styl Zygmuntowski jako odcień sztuki odrodzenia w Polsce. Kraków 1914, ст. 69.

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

мусять бути переведені більш докладні студії та обміри будови, особливо в деталях.

З істнуючих міських будов Італії найбільшу схожість з домом Корнякта має Palazzo Avignonensi в місті Montepulciano[1]) поміж Сієною і Перуджією. Подібність тут є в загальній концепції, пропорціях, кількости поверхів, рустиці та ін. Ріжниці ті, що в палаці Avignonensi нема високої атики (в домі Корнякта атика повстала у XVII ст.), бракує кольон при вході, вікна партеру чотирокутні, а в поверхах фронтончики над вікнами з чередуванням трьохкутної і вигнутої, але загальні форми й деталі трьохкутних фронтончиків спільні. Зате інший будинок в томуж Montepulciano — Palazzo Pecora[2]) має вікна в партері і самий вхід з рустикою більше схожий з домом Корнякта у Львові.

Звертаємо також увагу, що гірлянди з масками порталу Корняктівського дому нагадують гірлянди надвіконних щитів Palazzo Malvezzi Medici в Больонії архитекта Bartolomeo Triachini[2]). Одначе прикраси львівського порталу відзначаються своєю оригінальністю і, як вказано висше, мають риси місцевого характеру.

Щодо атики над другим поверхом, яка вінчає цілу будову, то більшість дослідників припускає, що вона повстала підчас перебудови будинку коло 1640 р. Відносно прикрас — се безперечне, але сама основа атики (рустикований мур) могла бути і з часів первісної будови 1580 р. Такі високі атики з прорізами для стріляння (стрільницями), в добу готики й ренесансу, були поширені в Італії в міському будівництві, і ведуть свій початок з Венеції. В тих же оборонних цілях партер палаців мав невелику кількість вікон і то з сильними залізними кратами, як се бачимо і в домі Корнякта. Спосіб будування високої атики з Венеції поширився і в інших краях і спеціяльно принявся на Угорщині, Словаччині, Польщі та Україні. У нас такі будови відомі в Ярославі (т. зв. дім Острозьких), Острозі, Луцьку, Сокалі, на Поділлю та ін., в будовах палацових, замкових, синагогах і т. д.

Прикраси атики Корняктівського дому, безумовно вже барокові, складаються з 7 каріятид чи вірнійше атлантів, різьблених з каменя. Є се чоловічі фантастичні бюсти на пілястрах, жолобковатих і кручених по черзі. Каріятиди підпирають йонські

[1]) A. Haupt, Palast-Architektur von Ober-Italien und Toscana, т. III. Berlin 1922, таб. 50; Schütz, Die Renaissance in Italien. Hamburg 1882, A, Heft VIII.

[2]) A. Haupt, т. III, таб. 52.

[3]) Schütz, A. H. II

Дрогобицька духовна семінарія УГКЦ - www.dds.edu.ua

капітелі і такий же йонський архитрав. Гзимс над атикою є підпертий консолями, а над самим гзимсом уміщені 7 різьблених з каменя фігур. Одна з фігур представляє собою короля в короні, інші фігури — лицарів у панцирних одягах. Два найблизші до короля лицарі тримають у руках списи на ратищах. Поміж фігурами вирізані, також з каменя, дельфіни, орнаментально повязані попарно.

З інших деталів дому Корнякта відмітимо підсіння в подвірю — тосканського ордену (табл. VI), що збереглося лише частинно. Є підстави думати, що первісно таке підсіння обігало навколо цілого подвіря, як се було звичаєм у ренесансових будовах.

Наші порівнюючі студії приводять до висновку, що джерела архитектурного мотиву дому Корнякта треба шукати в Тоскані і Горішній Італії та в меншій мірі у Венеції. Се вказувало би, що індивідуальність майстра Петра Барбони тут виявилася менше яскраво ніж у Корняктівській вежі. Тому повстає питання, чи не був творцем дому Корнякта помічник чи спільник Петра Барбони — Павло Домінічі Римлянин, котрий і приніс зі собою способи будування й мотиви тосканської школи. Сей наш здогад потрібує, розуміється, більших доказів, основаних на дальших порівнюючих студіях, якіб остаточно нам зясували провенієнцію архитектурних форм дому Корнякта — сього інтересного й незвичайно цінного твору львівського ренесансу.